

BALÁZS BALAZSIN

A GENDERSEMLEGESSÉG OROSZ NYELVI KIFEJEZŐDÉSE FORDÍTÓI SZEMMEL¹

GENDER-NEUTRALITY THROUGH THE EYES OF RUSSIAN TRANSLATORS

The term *gender* has been in use since the second half of the 19th century and has been the subject of a growing number of disciplines and research projects. In my study, I seek to answer the question of whether there are attempts to use gender-neutral language in Russian and, if so, what form(s) these take. The research focuses on personal pronouns and past tense verbs, as this is one of the forms in which grammatical gender appears in Russian. I conducted an online questionnaire among native Russian-speaking translators and interpreters to assess what translation solutions exist in Russian between different sentences considered gender-neutral in terms of grammatical gender. My analysis is based on four languages (English, Hungarian, German and Swedish) where verbs do not change based on grammatical gender and where there is a personal pronoun that does not explicitly specify gender. Results indicate that translators are likely to give a gender-specific translation when the source text is paired with a picture of a person. Translators chose the target language pronoun and verb form that they considered to be good and appropriate based on the appearance of the people in the pictures.

Keywords: Russian language, gender, gender-neutrality, translation, corpus analysis, verb forms, personal pronouns

Balázs Balazsin – PhD Student in Russian Linguistics at Eötvös Loránd University. Translation Specialist at Graphisoft SE. E-mail: balazsinbaluu@gmail.com

1 A tanulmány a 2023-as Év Orosz Dolgozata versenyen I. helyezést ért el.

Citation: BALÁZS BALAZSIN, “A gendersemlegesség orosz nyelvi kifejeződése fordítói szemmel” [Gender-Neutrality Through the Eyes of Russian Translators], *RussianStudiesHu* 6, no. 2 (2024): 215–237. DOI: 10.38210/RUSTUDH.2024.6.p.2

BEVEZETÉS

A gender kérdéskörével a szociológia, pszichológia és marketing mellett a nyelvészet is foglalkozik. A gendernyelvészet, vagyis annak a vizsgálata, hogy van-e különbség férfiak és nők beszéde, kommunikációja között, nem egy újkeletű, XXI. századi gondolat. Azonban a kérdéskör különböző reakciókat vált ki az egyes társadalmakban. Dolgozatomban azt vizsgálom, hogy az orosz nyilvánosság egy kis szegmense miként reagál a jelenségre. Orosz anyanyelvű fordítók és tolmácsok bevonásával arra keresem a választ, hogy lehet-e bármilyen módon gendersemlegesén írni és beszélni oroszul, és ha igen, milyen formákban tudják ezt kifejezni.

GENDERKÉRDÉS

Arra a kérdésre, hogy mi is a gender, elég nehéz egy egyszerű, tömön-datos választ adni, hiszen a biológiai nem és a társadalmi nem összetett viszonyban állnak egymással. Vannak olyan gondolkodók, akik szerint férfi és nő egyértelműen elkülönül, mivel a gendert kromoszomális, biológiai különbségnek tekintik. Mások pedig azon az állásponton vannak, hogy inkább „társadalmi normák kifejeződése, viselkedésformák, elvárt szerepek és elvárások együttese, amelyekeken keresztül a társadalom meghatározza a férfi és a nő fogalmát”.² Kováts úgy látja, hogy magában a fogalomban háromféle jelentés tömörödik. Ezek a következők: „a két nem eltérő biológiájából nem megmagyarázható, térben és időben változó kulturális komponense; az a hatalmi rendszer, amely meghatározza, hogy mi számít férfiasnak és nőiesnek [...]; valamint az ezekre a kérdésekre vonatkozó reflexió maga, azaz egy elméleti perspektíva”³.

Eredetileg az angol nyelvben a *gender* szót *grammatikai nem* értelmében használták. 1955-ben John William Money, pszichológus és szexológus vezette be a fogalmat a biológiai és a társadalmi nem megkülönböztetésére.⁴ A Turlova-Rozsnova szerzőpáros kiemeli, hogy a gendernek nincs köze a szexuális orientációhoz, sokkal inkább társadalmi, viselkedésbeli

2 SALLY HINES, *Mi a gender? Bevezetés a XXI. századhoz* (Budapest: Scolar Kiadó, 2020), 8–9.

3 ESZTER KOVÁTS, *Genderörületek Németországban és Magyarországon* (Budapest, Napvilág Kiadó, 2022), 21.

4 E. В. ТУРЛОВА, А. В. РОЖНОВА, «Гендерные исследования в лингвистике и литературоведении», *Филологические чтения* (2022): 649–654.

jellemzőnek tekintik. A genderkérdéssel több tudományág is foglalkozik, többek között a nyelvészet, szociológia és pszichológia is.⁵

A biológiai nem könnyen megmagyarázható: a testünkben működő hormoncsoportok a felelősek az emberekben kialakuló nemi jegyekért. Ezek alapján tudjuk beazonosítani az egyes személyeket férfiként vagy nőként. A társadalmi nem egy fokkal összetettebb, ugyanis nem kromoszóma szerint meghatározott, hanem a társadalom által elvárt szerepeket tartalmazza és összesíti.⁶

A gendersemleges nyelvhasználat célja, hogy olyan nyelvi reformok menjenek végbe, amelyekkel csökken a nők alulreprezentáltsága és a nyelvi szexizmus is háttérbe szorul. Az efféle nyelvhasználatot az Európai Parlament 2018-ban kiadott irányelve „nemek szempontjából semleges nyelvhasználatnak” nevezi, amely „a szexizmustól mentes nyelvhasználat, az inkluzív nyelvhasználat és a nemek szempontjából méltányos nyelvhasználat gyűjtőfogalma”.⁷ A gendersemleges nyelvezet célja, hogy elkerüljük az olyan szavakat és kifejezéseket, amelyek diszkriminatívan, sértően vagy megalázónak hathatnak azzal, hogy azt sugallják, hogy az egyik nemű forma számít normának. Lényegében ezáltal hozzájárul ahhoz, hogy a nyelvünk által már megszokottnak érzékelt aszimmetriát csökkentse. Beletartozik minden olyan nyelvi megoldás, amely ezen célok elérése törekszik.⁸ Természetesen, egy gendersemleges nyelv bevezetése nem egyik pillanatról a másikra történik meg. Hosszú folyamatról beszélünk, amelyet társadalmi nevelésnek kell megelőznie. Az is nyilvánvaló, hogy az ilyen jellegű nyelvhasználat nem hoz rendbe automatikusan társadalmi problémákat.⁹

5 E. В. Турлова, А. В. Рожнова, «Гендерные исследования», 651.

6 ÁGNES HUSZÁR, *Bevezetés a gendernyelvészetbe* (Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2009), 18–21.

7 A nemek szempontjából semleges nyelvhasználat az Európai Parlamentben, *Európai Parlament*, 2018, https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/1871101/GNL_Guidelines_HU-original.pdf (hozzáférés dátuma: 2023. március 28.)

8 М. В. Грушина, «Индивидуальное языковое поведение. Особенности адаптации гендерно-нейтрального языка», в *Лингвистика и лингводидактика*, ред. А. В. Кириллова, А. В. Шурупова (Орехово-Зуево: Государственный гуманитарно-технологический университет, 2019), 39–41.

9 К. А. Холстинина, В. В. Максимова, «Влияние феминитивов и гендерно-нейтральных элементов на восприятие человеком реальности и социума», в *Актуальные вопросы межкультурной коммуникации и зарубежной литературы*, ред. Н. В. Кормилиной, Н. Ю. Шугаева (Чебоксары: Чувашский государственный педагогический университет им. И. Я. Яковлева, 2022), 111–116.

GRAMMATIKAI NEM AZ OROSZ NYELVBEN

Az első írásos emlékek orosz nyelven a XI. század környékére tehetők.¹⁰ Ami a tanulmány szempontjából fontos, hogy már ekkor megfigyelhető volt egy háromtagú oppozíció a főnevek tekintetében: léteztek hím-, nő- és semlegesnemű főnevek. Ez a nemek szerinti hármas tagoltság napjainkban is megmaradt.

Az orosz nyelvben tehát megkülönböztetünk grammatikai hím-, nő- és semlegesnemet. Ez a kategorizáció általában nyelven kívüli faktorokból ered: a férfiakat jelölő főnevek általában hímneműek, a nőket jelölők pedig általában nőneműek. Emellett a semlegesnem is jelen van, amelyet nem (vagy csak ritka esetben) használnak élőlény megnevezésére. De természetesen ez nem azt jelenti, hogy csak az élőlényeket jelölő főneveknek van grammatikai nemük.¹¹ A hímnemű főnevek mássalhangzókra, *-ŭ-re*, *-b-re* végződnek, de találhatók *-a/-я* végű hímnemű főnevek is, amennyiben hímnemű személyt jelölnek. A nőneműek *-a/-я*, illetve *-b* végződésűek. Semlegesnemű főnevek közé sorolhatók az *-o*, *-e* és *-мя* végűek.¹² Egy-egy főnév grammatikai nemét csak a tőle szintaktikailag függő, más szavakkal való egyezés alapján lehet egyértelműen meghatározni.¹³

A flektáló nyelvek közé tartozó oroszban egyeztetésre kerülnek a mondatban szereplő szavak egymással: nemcsak számban és esetben, de nemben is passzolnia kell egymással az igéknek, jelzőknek, számneveknek és egyéb szófajoknak ahhoz, hogy nyelvtanilag helyes mondatot kapjunk.¹⁴ A főnév neme egy grammatikai kategória, amely a főnevek azon képességét mutatja meg, hogy a hozzá kapcsolódó szavakkal milyen módon illeszkedik.¹⁵

10 В. В. Лопатин, И. С. Улуханов, «Восточнославянские языки. Русский язык», в *Языки мира. Славянские языки*, ред. А. А. Кибрик (Санкт-Петербург: Нестор-История, 2017), 476–540.

11 У. Долешаль, «О взаимосвязи грамматической категории рода и пола», в *Гендерные аспекты языка, сознания и коммуникации: коллективная монография*, ред. М. В. Гаранович, А. А. Кирилина (Москва: Издательский Дом ЯСК, 2022), 77–99.

12 GYÖRGY FERENCZY, *Orosz nyelvtan és nyelvhasználat* (Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996), 41–43.

13 DOLESCHAL U., SCHMID S., “Doing Gender in Russian”, in *Gender Across Languages*, eds. M. HELLINGER, H. BUSSMANN (Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2001), 253–282.

14 FERENCZY, *Orosz nyelvtan és nyelvhasználat*, 305–308.

15 OLGA STERIOPOLO, ELENA STERIOPOLO, “The division of gender”, *Вопросы языкознания*, no. 1 (January 2022): 59–84.

Mucsnyik szerint a nem *grammatikai* kategóriája két szinten értelmezhető.¹⁶ Az első szinten helyezkednek el azok a főnevek, amelyek semmilyen szemantikai kapcsolatban nincsenek a nemükkel. Ide tartoznak az olyan főnevek, amelyek élettelen tárgyakat jelölnek, például *стул, лампа, окно*. A második szinten pedig azok a főnevek találhatók, amelyek embereket jelölnek és a férfi-nő szemantikai oppozíción alapszanak, például *ученик-ученица*. Látható, hogy az első kategorizációja háromtagú (hímnem, nőnem és semlegesnem), a második viszont csak két tagú (hímnem és nőnem). A nyelvészek, köztük a gendernyelvészet képviselői között adódik a kérdés, hogy egy ilyen grammatikai nemi oppozíción alapuló rendszerben vajon lehet-e neutrális (gendersemleges) egy hímnemű szó.¹⁷

Generikus maskulinumnak nevezzük azt az általában hímnemű formát, amely a grammatikai nemet megkülönböztető nyelvekben bárkire utalhat. Feminista és a gendersemlegességre való törekvés szempontjából ez aggályos lehet. Huszár és Kegyes az alábbiak szerint összegzik, milyen szempotok szerint lehet problémás a generikus maskulinum alkalmazása a feminista nyelvi kritika szerint:

- a. A férfi szolgál az ember prototípusául, a nőket hozzájuk képest határozzuk meg. Ennek nyelvi leképződései egyrészt megfigyelhetők az ún. generikus maskulinum használatában. Ilyen például a *kedves kollégák* megszólítással élni egy konferencia megnyitásokor.
- b. A nőket a férfiak megelőzik a felsorolásban, a nőket a férfiakon keresztül és a hozzájuk való viszonyukban nevezik meg. [...]
- c. A nők megjelöléseiben negatív konnotációval utalunk az életkorra, a képességekre és a betöltött tisztségre.”¹⁸

A generikus maskulinum formák alkalmazása több nyelvész szerint is „kizárja a nőket a megszólítottak és a megnevezettek halmazából”.¹⁹ Azt javasolják, hogy használják a feminin alakot az általános alakkal párhuzamosan. Szorgalmazzák, hogy ne csak akkor, amikor különlegességnek vagy érdekességnek számít egy adott területen a pozíciót betöltő személy

16 Долешаль, «О взаимосвязи грамматической категории рода и пола», 78.

17 Долешаль, «О взаимосвязи грамматической категории рода и пола», 79.

18 ÁGNES HUSZÁR, ERIKA KEGYES, „Nyelvtani nem, női foglalkozásnevek és gender”, *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, no. 1 (2014): 105–120.

19 HUSZÁR, KEGYES, „Nyelvtani nem, női foglalkozásnevek és gender”, 109.

női mivolta.²⁰ Az orosz nyelvben a generikus hímnemű alakokból képzett nőnemű kifejezéseket femitívumoknak nevezzük.

A femitívumok olyan nőket jelölő nőnemű főnevek, amelyeket az azonos alakú hímnemű főnevekből lehet képezni.²¹ Általában olyan szavak tartoznak ebbe a kategóriába, amelyek foglalkozásneveket, bizonyos társadalmi csoporthoz vagy lakóhelyhez kötődést fejeznek ki (például *преподаватель–преподавательница*).²² Használatukról azonban nincs egyetértés a gendersemlegességgel foglalkozó nyelvészek között. Egyesek szerint érdemesebb használni őket, mintsem a hímnemű főnevet, hiszen akkor konkretizálódik a megnevezett személy. Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy hiába képződött számos femitívum az elmúlt időszakban, hivatalos szövegekben még nem vált normává bizonyos alakok használata (például *докторка, психологиня* stb.), sőt negatív konnotációval is rendelkezhetnek.²³ Slikova kiemeli, hogy bár vannak olyan szavak is, amelyekből nem képezhető „női változat” az orosz nyelvben (például *парикмахер*), a hímnemű főnévhez nőnemben használt jelzők és igék segítségével kiküszöbölhető a konkretizációs nehézség (például *добрая парикмахер*).²⁴

Tehát sok esetben még mindig a hímnemű szó veszi fel a nemileg semlegesként érzékelt és értelmezett szerepet. Leonova kiemeli, hogy a hímnemű főnevek gendersemlegesnek tekinthetők abban az esetben (is), ha nem ismert vagy az elbeszélés tekintetében irreleváns az alany neme.²⁵ Zaharczuk azt veti fel kutatásában, hogy az orosz anyanyelvűek amikor a kijelentés alanyát pozitívan jellemzik, hajlamosak hímnemű főnevet használni. Amikor viszont a kijelentés alanya negatív kontextusban tűnik fel, femitívumot használnak.²⁶ Ez a kutatásban be is igazolódott: többször használnak femitívumot a kitöltői (nők és férfiak egyaránt) negatív kontextus esetén. Ezáltal az feltételezhető, hogy a nők társadalmi telje-

20 HUSZÁR, KEGYES, „Nyelvtani nem, női foglalkozásnevek és gender”, 109–111.

21 З. В. ШЕВЧЕНКО, *Словник гендерних термінів* (Черкаси: видавець Чабаненко Ю., 2020), 255.

22 Л. А. ШЛЫКОВА, «Феминитивы: быть или не быть?», *Современные проблемы гуманитарных и общественных наук*, no. 5 (2020): 158–162.

23 Н. С. ДРУЖИНИНА, А. В. ПОЛОНОВА, «О способах сохранения гендерной нейтральности», 150.

24 ШЛЫКОВА, «Феминитивы: быть или не быть?», 161.

25 А. С. ЛЕОНОВА, «Феминитивы: род и гендер в современном русском языке», *Modern Science*, no. 12–3 (2020): 102–106.

26 Е. А. ЗАХАРЧУК, «Феминитивы в коммуникативном пространстве современности: основные результаты пилотажного эксперимента», *Теория языка и межкультурная коммуникация*, no. 1 (2022): 103–114.

sítményét lekicsinylik, gyengeségeiket, hiányosságait pedig kiemelik. Sztjepanov szerint ez azért is van így, mert a feminitívumok jelentős része stilsztikailag alárendelt a maskulin formához képest köznyelvi színezetük és alacsony értékítéletük miatt.²⁷ A nyelvi aszimmetria csökkentésére gyakran használnak feminista aktivisták feminitívumokkal színesített konstrukciókat, hogy ezzel láthatóvá tegyék a nőket, kiemeljék a női aktorokat, és ezáltal csökkentsék a nyelvi aszimmetriát.^{28 29}

KORPUSZELEMZÉS

A médiában megjelenő cikkek nemcsak egy bizonyos kánon kialakításában tudnak segédkezni, hanem egyfajta képet is mutatnak arról, milyen az emberek hozzáállása a világ történéseihez, illetve egyéb dolgaihoz, jelen esetben a genderkérdéshez. Hogy bemutassam, milyen Oroszországban a témához való hozzáállás, korpuszelemzést végeztem.

Az elemzést az Orosz Nyelvi Nemzeti Korpuszban (*Национальный корпус русского языка*, továbbiakban: „НКРЯ”) folytattam le. Az НКРЯ egy olyan reprezentatív orosz nyelvű korpusz, amely 14 alkorpuszában több mint 1,5 milliárd szót tartalmaz. Vizsgálatomat az orosz nyelvű újságokban megjelenő találatokat összegző korpuszban (*Газетный корпус*) végeztem. Ezt a gyűjteményt 2010-ben hozták létre és az 1983 óta megjelent újságcikkeket összesíti.³⁰

A *гендер* szóra kerestem a korpuszban, hogy megvizsgáljam, milyen kontextusban jelennek meg és milyen konnotációval rendelkeznek az egyes mondatok. Az így keletkezett adathalmaz 133 különböző szöveg összesen 191 példáját tartalmazta. Az adatbázis megtisztítását követően egy 152 mondatból álló adattáblával dolgoztam. Vizsgálatom során 15 internetes hírportál cikkeiben megjelenő mondatot és kontextust elemeztem. A hírportálok a következők: *gazeta.ru*, *Lenta.ru*, *NEWSru.com*, *Vesti.ru*, *Аргументы и факты*, *Ведомости*, *Известия*, *Коммерсант*,

27 ЗАХАРЧУК, «Феминитивы в коммуникативном пространстве современности», 105.

28 А. В. Цыганкова, «Феминитивы: влияние грамматического рода на когнитивное восприятие», *Язык: категории, функции, речевое действие*, no. 12 (2019): 220–223.

29 Коноплева, Новикова, «Гендерно-нейтральный язык как средство реализации политики гендерного равенства», 103.

30 Az adatok forrása az НКРЯ hivatalos oldalán található információk. Webhely elérhetősége: www.ruscorpora.ru (hozzáférés dátuma: 2023. 01. 12.)

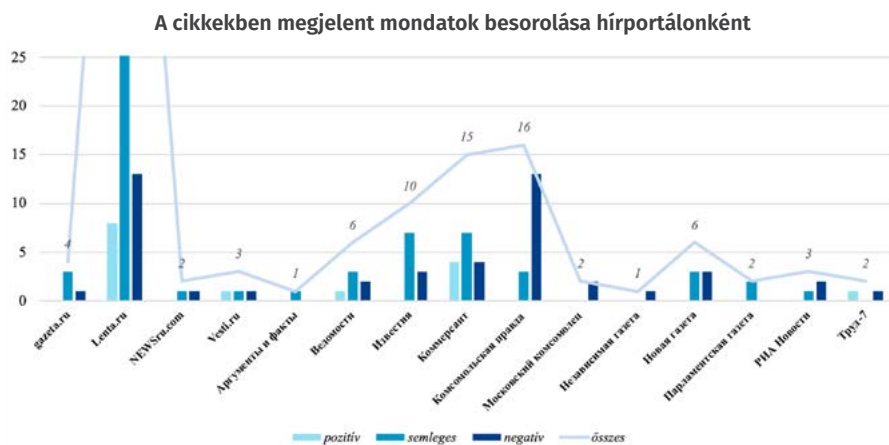
Комсомольская правда, Московский комсомолец, Независимая газета, Новая газета, Парламентская газета, РИА Новости, Труд-7.

A korpuszban szereplő mondatokat semleges, negatív és pozitív kategóriákba soroltam. Semlegesnek ítélt meg azokat a mondatokat és kontextusokat, amelyek mintegy tényszerűen közöltek információt (például *Отмечается, что при заполнении профиля пользователь имеет возможность выбрать из 12 **гендеров** и 20 сексуальных ориентаций.* [Названы лучшие сайты знакомств для поиска серьезных отношений // Lenta.ru, 2020.02]). Negatívhoz soroltam azokat az előfordulásokat, amelyek valamiféle nyugati divatnak, fantáziának kategorizálják a gender fogalmát (például *У нас семья и ее ценности - у них **гендеры** и трансгендеры.* [Кадыров заступился за Путина и назвал Байдена угрозой всему человечеству // NEWSru.com, 18.03.2021]). Pozitívként értékeltem az ezzel ellentétes szemléletet, azaz az egyfajta emancipatorikus, társadalomra pozitív hatást gyakorló fogalomként használó mondatokat (például *У нас очень много возможностей определения себя — **гендер**, [...] у нас большой уровень свободы, можно как угодно самовыражаться.* [Рожденные в 2000-м // Коммерсант, 2020.07]).

Az alábbi, 1. számú ábrán látható az egyes hírportálokon megjelent cikkekben közölt kontextusok összegzése. Az adatbázisban szereplő portálok közül a *Lenta.ru* szövegeiben jelent meg a legtöbbször a gender szó, összesen 79 alkalommal, ebből 13 negatív kontextusban említi, 8 pedig pozitívban. A *Lenta.ru* az a weboldal is, amelyiken a legtöbbször jelenik meg pozitív konnotációjú szövegkörnyezetben. A *Комсомольская правда* mindössze 16 cikket közölt az 1997 és 2021 közötti időszakban, viszont ennek 81,25%-a (azaz 13 cikkben) elutasító hangnemben említi a gender kifejezést.

A megjelent szövegekben összesen 152 alkalommal szerepelt a gender szó, amelyből mindössze 9,87%, azaz 15 mondat tekinthető pozitívnak. Az előfordulások több mint háromszorosa (30,26%) pedig negatív konnotációval ír a „nyugati liberalizmushoz”³¹ köthető fogalomról.

31 *Проблемы гендера, как известно, оказались в центре повестки дня современного западного либерализма.* [Бог и гендер. Церковь Швеции признает необходимость отказаться от именованя Бога в мужском роде. Почему это неприемлемо для русской православной культуры? // Новая газета, 2017.12]

1. ÁBRA A cikkekben megjelent mondatok besorolása hírportálonként. (A Lenta.ru esetében az összes találat száma 79, a semlegesnek ítélt kontextusoké pedig 58. A könnyebb értelmezhetőség érdekében levágtam ezeket az ábráról.)³²

FORDÍTÓI MEGOLDÁSOK VIZSGÁLATA

A gendersemlegességre való törekvés elterjedtségének és alkalmazhatóságának vizsgálatára egy online kérdőívet készítettem orosz anyanyelvű fordítók és tolmácsok számára. Azért ők kerültek a vizsgálat középpontjába, mivel fordítóként és tolmácsként tudatos nyelvhasználóknak ítélt meg őket. Továbbá szakmájukban elengedhetetlen a magas szintű nyelvtudás és -használat. Az adatgyűjtési időszak 2023. január 21. és 2023. február 10. között zajlott különböző nyílt és zárt Facebook- és VKontakte-csoportokban. Összesen 100 kitöltő válaszait elemzem.

A kérdőív célja, hogy felmérje, milyen fordítói megoldások vannak az orosz nyelvben különböző, grammatikai nem szempontjából (is) gendersemlegesnek ítélt mondatok között. A kutatás fókuszában a személyes névmások mellett az igék múlt idejű alakja áll, mivel ez az a forma, ahol megjelenik a grammatikai nem is az orosz nyelvben. Ehhez négy nyelvet vettem alapul, ahol az igék nem változnak a grammatikai nem függvényében, illetve létezik olyan személyes névmás is, amely explicit módon nem határoz meg nemet. Ezek a következők: angol, magyar, német és svéd.

³² A dolgozatban szereplő valamennyi ábra és táblázat saját készítésű. Elnyomó esetén külön jelzem.

Az adatok alapján a kitöltők túlnyomó többsége (88%-a) nő, mindössze 9%-a férfi. A maradék 3% nem kívánt válaszolni a kérdésre. Az űrlapra választ adók többsége 35 év alatti: 19 fő 18–24 közötti, 21 fő pedig 25–35 év közötti. A 35–44 év közötti korosztályból 32 válasz érkezett, 16 fő 45–54 év közötti, illetve 9 fő 55–65 év közötti tolmács és/vagy fordító töltötte ki a kérdőívet. A 65 év feletti válaszadók közül mindössze 3 kitöltés érkezett.

A kitöltők 52%-a csak fordítóként, és mindössze 4% dolgozik kizárólag tolmácsként. A fordítási és tolmácsolási munkákat vállalók aránya 44%. Fő munkanyelveket tekintve a kitöltők között az angol dominál: 86-an fordítanak és/vagy tolmácsolnak angolról oroszra. 6 válaszadó elsődleges munka nyelve a német, magyar-orosz és svéd-orosz nyelvpárban pedig 4–4 szakember dolgozik. Ezt az alábbi, 1. számú táblázat összegzi.

1. TÁBLÁZAT A kérdőívet kitöltő nyelvi szakemberek foglalkozás szerinti eloszlása.

Foglalkozás	angol	magyar	német	svéd	Összesen
Tolmács és fordító	36	5	2	1	44
Fordító	46	1	2	3	52
Tolmács	4	0	0	0	4
Összesen	86	6	4	4	100

A rövid demográfiai és szakmai kérdések után, annak függvényében, hogy a válaszadó melyik nyelvet jelölte meg a 4 megadott nyelv közül, következtek a fordítási feladatok. Minden kitöltőnek egyetlen mondatot kellett lefordítania négy különböző környezetben, majd megindokolnia a döntését. Az első esetben kontextus nélkül kapták meg a forrásnyelven azt az egy mondatot, majd a következő három alkalommal is ugyanazt a mondatot kapták, csupán más, embert ábrázoló kép szerepelt a mondatok mellett (ld. 2. ábra). Az első két képet a *This Person Does Not Exist* nevű, *deepfake* generátor honlapról töltöttem le, amely mesterséges intelligencia segítségével készít hiperrealisztikus fotókat a másodperc töredéke alatt az internet szabadon hozzáférhető Flickr-archívumaiból.³³ A képek generálásánál és kiválasztásánál fontos szempont volt, hogy a sztereotípiáktól eltérő, feminin férfit és maszkulin nőt ábrázoljanak a képek. A harmadik pedig Rain Dove, önmagát nembinárisként meghatáro-

33 KRIS BELDEN-ADAMS, "ThisTheoryDoesNotExist: Historicizing and Understanding Artificial-Intelligence-Generated, Hyper-Real, Photographic Data Visualizations", *Международный журнал исследований культуры*, no. 4 (2019): 138–148.

zó modell egyik fotója. 2016-ban Hammidi azt írta róla, hogy ő az egyetlen agender modell a divatiparban. Dove férfi és női márkákat is képviselt már a kifutókon, ezzel is tesz azért, hogy szembeszálljon a nemi identitásról, az öltözködésről, stílusról és divatról alkotott normatív elképzelésekkel.³⁴ A képek bővebb kontextust nyújtanak a fordításra szánt mondat alanyáról, és segítséggel a kitöltők racionalizálni tudják fordítási döntéseiket.

2. **ÁBRA** A kérdőívben használt képek. Az első két fotót a *This Person Does Not Exist* nevű, mesterséges intelligencia által vezérelt algoritmus generálta, a harmadikon pedig Rain Dove, modell szerepel.

A négy forrásnyelv tehát az angol, magyar, német és svéd. Az angol nyelv kiválasztása evidens: a köznapi beszédben már megszokott a *singular they* mint gendersemleges névmás alkalmazása. A magyar egyes szám harmadik személybeli névmásnak nincs neme, így a magyarról oroszra fordító kitöltők is teret kaptak a kitöltésre. A német nyelvi alak kiválasztásánál a Djavadghazaryans által készített, a közbeszédben használt gendersemleges névmásokat összefoglaló táblázata szolgáltatott alapot.³⁵ Ennek fényében került kiválasztásra a *xier* névmás. Svédországban 2015-ben vezettek be egy gendersemleges névmást, amelyet a férfiakra utaló *han* és nőkre utaló *hon* mellett lehet használni. Így már a svéd nyelvben is használatos egy gendersemleges személyes névmás, a *hen*.³⁶ A fordítandó

34 TANIA HAMMIDI, "Unapologetically Rain: Interview with Fashion Model Rain Dove Dubilewski", *TSQ: Transgender Studies Quarterly*, no. 1–2 (May 2016): 306–310.

35 ANGINEH DJAVADGHAZARYANS, "»Please Don't Gender Me« Strategies for Inclusive Language Instruction in a Gender-Diverse Campus Community", in *Diversity and Decolonization in German Studies*, eds. REGINE CRISER, ERVIN MALAKAJ (Cham: Palgrave Macmillan, 2020), 269–282.

36 A. В. ВАСИЛЬЧЕВА, «Проблемы обучения речевому этикету иностранного языка в условиях стремления к гендерной нейтральности и феминизации общества», *Педагогика и психология: теория и практика*, no. 4 (2019): 36–41.

mondatok tehát a következőképpen alakultak: angolul „*They went to the store.*”, magyarul „*Ő elment a boltba.*”, németül „*Xier ging in den Laden.*”, svédül pedig „*Hen gick till affären.*”.

Tekintsük át, milyen fordítói megoldások születtek az első, kontextus nélküli³⁷, gender szempontjából semlegesnek tekinthető mondatok oroszra fordításánál.

Az angol-orosz fordítók és tolmácsok közül 82-en az eredeti angol jelentésnek megfelelő, többesszám harmadik személyű **Он/Она пошли в магазин.**³⁸ formát adták meg. A válaszadók többsége azzal magyarázta fordítói döntését, hogy ez a forma a helyes többesszám harmadik személyben, más opció nem is létezik. Többen kifogásolták a kontextust, vagyis inkább annak hiányát: „a mondat rövid és nincs bővebb információ, valamint nem lehet azt sem megállapítani, hogy egy vagy több emberről van-e szó”³⁹. Néhányan kiemelték, hogy szó szerinti fordítást végeztek, ezért tartják megfelelőnek az adott formát.

A válaszadók közül 2-2 ugyanazt a megoldást adta a forrásnyelvi mondatra. Az egyik páros személyes névmás helyett egy általános alanyt választott, így született meg a **Человек пошёл в магазин.** Az indoklásuk is megegyezik: ugyan az angol *they* többesszámú névmásként is értelmezhető, de ebben az esetben olyan személyről van szó, akinek a neme nem ismert. A másik megoldás a következőképpen fest: **Он/Она пошёл/пошла в магазин.** A válaszadók szerint a *singular they* (még csak) ilyen formában fordítható le oroszra.

A magyar-orosz viszonylatban fordító szakemberek közül négyen szintén az eredeti forrásszövegnek megfelelő formában ültették át a szöveget oroszra, viszont mindkét nemi formát megtartva: **Он/Она пошёл/пошла в магазин.** Az indoklásuk pedig az, hogy mivel kevés a kontextus ahhoz, hogy tisztázni lehessen, kiről van szó, ezért mindkét formát megtartották. Két szakember pedig hímnemű névmással és igei formával oldotta meg

37 Kontextus alatt a fordítandó mondatához mellékelt képet értem. Természetesen, maga a kérdőív címe és leírása is ad egyfajta kontextust a fordítás céljáról és lehetőségeiről.

38 Több válaszadó más igekötőt vagy más, azonos jelentéstartalommal bíró igét használt (például *ушли, зашли, отправились* stb.), illetve más szóval hivatkozott a *bolt-ra* (például *туда, торговый центр* stb.), de a szerkezet és formák megegyeznek. A többi fordítói megoldásnál is hasonlóan fogom elemezni a mondatokat: tehát nem a szavak, hanem a formák alapján. Az egyszerűség kedvéért pedig a *пойти в магазин* szókapcsolatot használom.

39 Az idézeteket eredeti, orosz formában is közlöm lábjegyzetként: *Предложение небольшое и нет дополнительной информации, невозможно определить говорится ли в предложении об одном человеке или о нескольких.*

a kérdést: **Он пошёл в магазин**. Az egyik válaszadó találmóra választotta ezt a formát, a másik pedig azzal értelt, hogy mivel ismeretlen személyről van szó, ezért a hímnemű forma a helytálló.

Német-orosz viszonylatban csupán négy kitöltés érkezett, de három formát lehet elkülöníteni. Két válaszadó az **Он/Она пошёл/пошла в магазин** megoldást választotta. Az egyikük szerint figyelembe kell venni, hogy mivel a mondat alanya lehet férfi és nő is, ezért ez a forma a helytálló. A másik válaszadó is ezt fogalmazta meg, kicsit másképp: „vagy férfi, vagy nő, biológiailag csak e kettő közül lehet az egyik”⁴⁰. Egy válaszadó kikerülte a személyes névmás használatát: **Некто пошёл в магазин**. A negyedik válaszadó pedig hímneműként fordította a forrásnyelvi mondatot: **Он пошёл в магазин**.

A svéd-orosz nyelvi szakemberek körében egy, a már korábban bemutatott, mindkét nemű formát tartalmazó válasz érkezett: **Он/Она пошёл/пошла в магазин**. A fordító kiemeli, hogy mivel emberről van szó, ezért a semlegesnemű alakot elvetette, mert az tiszteletlenül hatna. Két válaszadó a korábban már bemutatott módhoz hasonlóan elkerülte a személyes névmás használatát: **Кто-то пошёл в магазин**. Kiemelik, hogy a kontextus hiánya miatt nem látnak jónak más megoldást. A harmadik megoldás (két lehetséges formát is közölt a válaszadó) pedig egyedül az egész adatbázis tekintetében is: *Пришлось сходить в магазин. / Оказалось нужно зайти в магазин*. A fordító aktív mondat helyett passzív szerkezetet választott, így kikerülve, hogy bármilyen módon utalnia kelljen a cselekvő személyére és nemére.

Térjünk át a következő kérdésre, amely már jobban kontextusba helyezi a fordítási feladatot. Itt a fordítók és tolmácsok a mondat mellé kapták a 2. ábrán látható első képet is. A mondat átültetését oroszra ennek figyelembevételével kellett elvégezniük.

Az angol-orosz fordítók és tolmácsok közül 26-an adták meg az angol eredetinek megfelelő **Они пошли в магазин** fordítást. A fordítói döntés racionalizálására több, egymástól eltérő indoklás is érkezett. Egy fordító minden lehetséges alkalommal hangsúlyozta a kérdőív kitöltése során, hogy ő a képeket nem tekinti kontextusnak, így ebben az esetben is meghagyta az eredeti jelentést. Őt további fordító emelte ki, hogy szó szerinti fordítást alkalmazott.

Voltak azonban olyan fordítók is, akik egyfajta progresszívebb szemléletmódot követve hagyták meg az eredeti jelentést. Többen kiemel-

40 *Либо он, либо она, биологически может быть только одно из двух.*

ték, hogy azért hivatkoztak a kép ismeretében továbbra is a személyre *ОН* formában, mert az alapján úgy tűnhet, magára is eképpen hivatkozik a képen szereplő személy. Egy fordító szerint a nemináris személyek gyakran hivatkoznak saját magukra többesszám harmadik személyű személyes névmással. A fordítói döntés indoklásánál szerepel olyan válasz is, amely szerint a fordító azért választotta a többesszámú formát, mert szerinte jobban el kéne terjeszteni a használatát. Egy másik fordító pedig azt emelte ki, hogy nem szeretne *misgender*elni⁴¹ senkit. Egy fordító pedig hozzátette, hogy ilyen esetekben célszerű az első megjelenésnél lábjegyzetet tenni (amennyiben például egy regényről vagy hosszabb terjedelmű írásról van szó), kiemelve azt, hogy egy személyről van szó, hiába a többesszám harmadik személyű névmás és igealak. Ezzel csökkenthető az esetleges félreértések száma. Egy szakember nem használt személyes névmást: *Ушли в магазин*. Azzal indokolja a névmás eliminálását, hogy az ige alakjából tudható, milyen névmást kellene használni.

Az angol-orosz viszonylatban tevékenykedő nyelvi szakemberek többsége, 46 válaszadó a kép alapján az *Он пошёл в магазин*. konstrukciót használta. Többen kiemelték közülük, hogy oroszul nincs a *singular they* formának megfelelő gendersemleges személyes névmás. A legtöbben (37-en) mégis azért írták hímnemben a mondatot, mert a fényképen szerintük egy férfi szerepel. Egy kitöltő azt írta, ha „a férfi megkéri [a tolmácsot], nőnben hivatkozik rá, egyébként hímnemben”⁴². Egy nyelvi szakember kiemelte, hogy azért fordította hímnemben a mondatot, mivel az oroszban nincs még rögzítve hivatalosan semmiféle gendersemleges szóhasználat. Úgy véli, a tolmácsoknak és fordítóknak nem kell trendeket teremteniük, helyette követni kell a nyelvi normákat és a nyelv organikus fejlődéséhez igazítani a nyelvhasználatot.

Két szakember nem tudta meghatározni a képen szereplő személy nemét, de szerintük jobban hasonlít férfira, így hímnemű alakokat alkalmaztak. „Meghatározhatatlan nemű személyként”⁴³, illetve „furcsa, nőies ki-

41 Kevin A. McLemore a 2018-ban megjelent „A minority stress perspective on transgender individuals' experiences with *misgendering*” c. tanulmányában azt írja, a *misgendering* a nemi identitás téves besorolását jelenti. A nem cisznemű emberek jólétére hatással lehet, hogy megfelelő nemi alakban hivatkozzunk rájuk. McLemore szerint minél nagyobb arányban tapasztal az érintett személy „félreértelmezést”, annál valószínűbb, hogy negatív érzései alakulnak ki nemi identitása és akár önmaga kapcsán.

42 На картинке мужчина. В русском языке «они» не используется. Если он попросит, назову его «она». В остальных случаях он.

43 На картинке лицо неопределенного пола.

nézetű férfiként”⁴⁴ jellemezték a mesterséges intelligencia generálta fotó szereplőjét.

Egy fordító kiemelte, hogy az ő fordítása attól is függ, ki a célközönsége: ha LMBTQ-barát rendezvényen lenne, többszám harmadik személyű alakot használna, de azt valószínűleg egy üzleti tárgyaláson nem értenék meg.

A további 13 kitöltő pedig egyéb konstrukciókat javasolt, részben olyanokat, amelyeket már az előző kérdésnél bemutattam. Új megoldásként jelent meg két alkalommal a semlegesnemű **Оно пошло в магазин**. Egy fordító azt javasolta, hogy az ilyen esetekben névmások helyett használjuk a képen szereplő személy nevét. Más pedig a következő megoldást javasolta, amely szerinte a leggendersemlegesebb megoldás ebben a helyzetben: *Указанное лицо отправилось в магазин*.

Mind a hat magyar-orosz nyelven dolgozó szakemberek hímneműként hivatkozik a képen látható személyre: **Он пошёл в магазин**. A fordítói döntést magyarázó kommentek is megegyeznek: a képen szerintük egy férfi látható. Ugyanez a jelenség figyelhető meg a német-orosz fordítók és tolmácsok körében is. Kivétel nélkül minden válaszadó hímnemű névmást és igei alakot választott.

A svéd-orosz fordítások között már megfigyelhető egyfajta változottság. A négy válasz közül ketten szintén hímnemű alakban hivatkoznak a generált személyre: **Он пошёл в магазин**. Ketten pedig szimplán „emberként”: **Человек пошёл в магазин**. Ezzel elkerülve a bármiféle nemre irányuló személyes névmás használatát.

A harmadik kérdés mellett a mesterséges intelligencia által generált második kép szerepel. Ahogy az sejthető a feladatok hasonlóságából, a kapott adatok is közel azonosak angol-orosz viszonylatban. Az ebben a nyelvpárban dolgozó kitöltők közül 27-en az **Они пошли в магазин** formát adták meg. A fordítói döntéseket magyarázó kiegészítések azonosak azokkal, amelyeket az előző kérdésnél bemutattam. Ugyanazok a szakemberek adták válaszul ugyanezt a konstrukciót az előbbi és a jelen kérdésre is.

Az angol munkanyelvű fordítók és tolmácsok többsége (45 kitöltő) szerint a képen szereplő személy egy nőre hasonlít, így az **Она пошла в магазин** fordítást adták az angol forrásnyelvi mondatra. A fordítások miértjére adott válaszok is teljes mértékben azonosak az előző kérdés elemzésekor bemutatottakkal, ezért csak hármat emelnék ki belőlük. Egy fordító azt írta, hogy bár elgondolkodott a semlegesnemű névmás és

44 *На фото страноватый женоподобный мужчина.*

igei forma használatán, azt túl személytelennek és sértőnek ítélte meg, ezért maradt a nőnemű verziónál. Egy másik válaszadó azt írta, hogy ha bővebb kontextus kapna (például egy regényt kellene fordítania), akkor meghagyná a többesszám harmadik személyű személyes névmást és igei végződést, viszont a névmást minden esetben idézőjelbe tenné, hogy az olvasók értsék, nem egy csoportól van szó, hanem csupán egy emberről. Egy fordító azt üzeni, hogy „bízz a szemedben és az örök tudományokban: a biológiában és az orvostudományban”⁴⁵. Tehát a fordításnál figyelmen kívül hagyta a képen szereplő személy feltételezett nemi identitását, helyette a kinézete alapján döntött a szerinte megfelelő névmásról.

A további 14 kitöltő egyéb, a forrásnyelvivel nem megegyező és nem is nőnemű alakot javasolt. A korábban bemutatottakhoz hasonlóan itt is jelen voltak a következő megoldások: **Он/Она пошёл/пошла в магазин.**, **Кто-то пошёл в магазин.**, **Человек пошёл в магазин.** és az **Оно пошло в магазин.** Ezen megoldásokon felül egy olyan passzív szerkezetű célnyelvi szöveg érkezett, amelyet már láthattunk a kontextus nélküli kérdésnél: *Пришлось отправиться в магазин.*

A magyar-országi fordítók közül mindenki az **Она пошла в магазин.** fordítást javasolta, mivel úgy látták a képről, hogy nőről van szó. Mind a négy német-országi viszonylatban dolgozó szakember is ezt tartotta megfelelő megoldásnak.

A svéd-országi válaszadók fele-fele arányban tartották jó megoldásnak az **Она пошла в магазин.** és a **Человек пошёл в магазин.** orosz mondatokat. Az előbbi választók azzal érveltek, hogy a képen egy nő látható. Az utóbbi választók pedig azzal, hogy mivel a svéd mondatot alapvetően gendersemlegesén van megírva, ezért oroszul is meg kell őrizni az eredeti jelentéstartalmat.

A negyedik, és egyben utolsó fordítói feladat esetében a 86 angol-országi tolmács és fordító közül 30-an fordították le a mondatot többesszám harmadik személyben: **Они пошли в магазин.** Ez a szám hárommal magasabb az előző kettő fordítási feladatra érkezett válaszoknál, így annak a három fordítónak a kommentjét emelem ki, akik eltérően válaszoltak e három kérdésnél. Az egyik válaszadó azt írta „ebben az esetben oroszul nincs ideális megoldás. Az eszem azt súgja – a nemi identitás körüli ellentmondás miatt –, hogy jobb meghagyni az eredeti formában.”⁴⁶ Utalva arra,

45 *Верь глазам своим, а также вечным наукам - биологии и медицине*

46 *Здесь нет идеального решения именно на русском. Мой мозг, сталкиваясь с некоторой неясностью гендерной принадлежности, предполагает, что лучше оставить по тексту.*

hogy egyértelműen nem dönthető el, férfi vagy nő szerepel-e a képen. Egy másik válaszadó pedig kiemeli, hogy ebben az esetben nem segít a kép a fordítónak eldönteni, hogy hím- vagy nőnemben hivatkozzon a képen látható személyre, ezért meghagyja az angolnak megfelelő többszámot. A harmadik eltérő választ adó kitöltő felismerte a képen szereplő modellt, akiről tudja, angolul hogyan hivatkozik önmagára, ezért ő is azt a formát adja át oroszul.

A szakemberek közül 39-en férfiként hivatkoztak rá, ketten pedig nőként. A fordítói döntéseket magyarázó kommentek megegyeznek az előző kérdéseknél küldött válaszokkal. Tehát, hogy a képen férfi vagy nő látható, külső alapján döntötték el a fordítók, illetve itt is hivatkoznak arra, hogy az oroszban még nincs hivatalosan gendersemleges személyes névmás, amelyet az ilyen helyzetekben alkalmazni lehetne. Egy fordító felismerte a képen szereplő modellt, de ő – a feljebb bemutatottól eltérően – nőként hivatkozott rá. Ezt azzal magyarázta, hogy az oroszban nincs sem gendersemleges névmás, sem azt helyettesítő.

A maradék 15 kitöltő többsége azt emelte ki, hogy nem tudja eldönteni, milyen nemű a személy a képen, ezért alternatív megoldásokat javasoltak. A legtöbben az *Он/Она пошёл/пошла в магазин. Кто-то пошёл в магазин., Человек пошёл в магазин.* és az *Оно пошло в магазин.* mondatok egyikét adta meg. Új, eddig még egyszer sem jegyzett válaszként az *Он/Они пошёл/пошли в магазин.* érkezett. Egy fordító a következő mondatot javasolta: *Это создание направило свои стопы в лавку.*

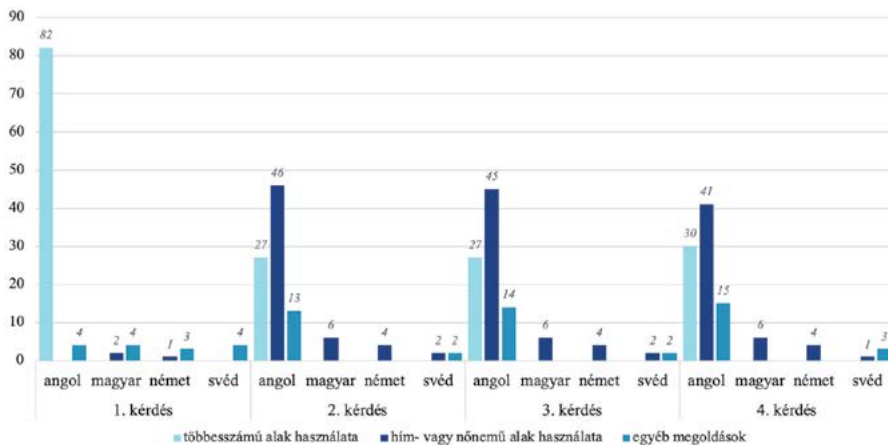
A fordítói döntést magyarázó kommentek alapján mind a 6 magyar fordító férfiként azonosította a képen látható személyt, ezért az *Он пошёл в магазин.* konstrukciót használták. A négy német-orosz fordítótól is hasonló kitöltések a negyedik kérdésre.

Két svéd fordító *Человек пошёл в магазин.* fordítást javasolta. Azzal indokolták, hogy a forrásszövegben fontos volt valamiért a gendersemlegesség, akkor azt a célnyelven is meg kell őrizni. Egy fordító kiemelte, hogy azért használja ezt a konstrukciót, mert nem tudja eldönteni kép alapján a személy nemét. Egyetlen fordító javasolta fordításként az *Он пошёл в магазин.* verziót.

A nyelvi szakemberek válaszaiból láthatjuk, hogy mikor kép is társul a fordítandó mondathoz, a többség a férfi-nő bináris oppozíció mentén próbálja meg elhelyezni a személyeket. A kérdőív címe és a forrásnyelvi mondat is sugallja, milyen témában vártam választ a fordítóktól. A közösség többsége viszont nem alkalmazott gendersemlegességre törekvő formákat, a megszokott (és normatívnak számító) formákat tartották he-

lyesnek. Az alábbi, 3. ábra mutatja be nyelvenként lebontva, hogy milyen mondat szerkezetű válaszok érkeztek az egyes kérdésekre. Jól látható, hogy az első kérdés esetében szinte minden angol-orosz irányban dolgozó fordító a célnyelvnek megfelelően fordította a mondatot. A többi nyelvnél, ahol a forrásnyelvben egyesszám harmadik személyű a kiindulási személyes névmás, ott a célnyelvi szövegben is arra a formára utaló válaszok érkeztek. Ahogy látható, a második, harmadik és negyedik kérdésnél kissé átalakult a paletta. A vizsgált nyelvpárok többségénél a hím- vagy nőnemű alakok átvétele dominál: a képek, vagyis külső megjelenés alapján többen konkretizálták a képeken látható személyek nemét, és az alapján választottak célnyelvi névmást és igei formát, amit jónak, hozzájuk illőnek ítélték meg a fordítók.

Fordítói megoldások eloszlása nyelvenként és kérdésenként

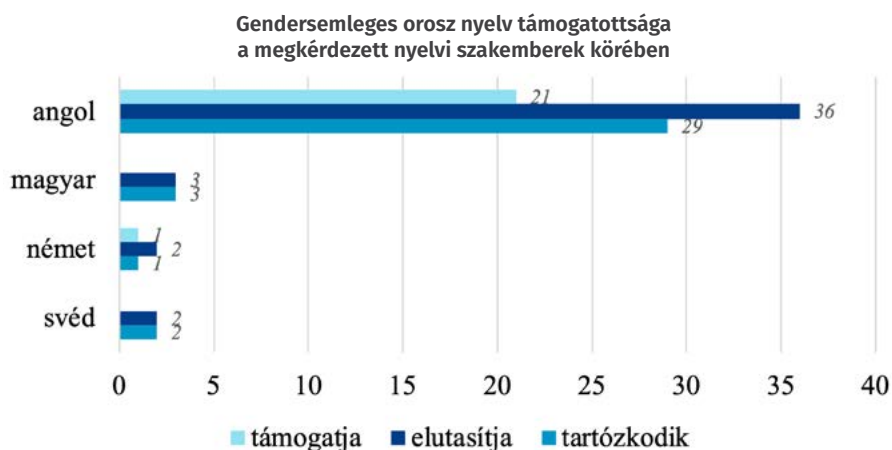
3. ÁBRA A kérdőívre választ adó nyelvi szakemberek megoldásainak eloszlása nyelvenként és kérdésenként.

A kérdőív utolsó két kérdése a gendersemleges névmások és nyelvhasználatára irányult. Ahogy a lenti, 4. ábrán látható, a fordítók többsége (43%) elutasítja ennek a gondolatát. Több szakember azt emelte ki, hogy ez tönkre tenné magát a nyelvet. Mások kiemelték, hogy az orosz társadalom még nem áll készen efféle változásra. A legtöbben pedig arra hivatkoztak, hogy mivel csak két nem van – férfi és nő –, ezért értelmetlen lenne ilyen megoldás, illetve „minden más a gonosztól származik”⁴⁷. Egy válaszadó

⁴⁷ *Есть мужчины, есть женщины. Всё остальное «от лукавого».*

pedig a gendersemlegességhez az LMBTQ-személyeket kapcsolta: „Isten férfit és nőt teremtett, és én soha nem fogom a leszbikusokat, homoszexuálisokat és más perverzeket normális embereknek tekinteni. [...] Az azonos neműek szexuális kapcsolata bűn”⁴⁸.

Voltak ugyanakkor olyan fordítók is, akik azért nem támogatnák a gendersemleges névmások és/vagy nyelv bevezetését és használatát, mert aktuálisan nem találnak jobb megoldást. A semlegesnem használatával kapcsolatban többen is kifejezték aggodalmaikat, mondván, hogy az sértően hathat. Továbbá érkezett olyan válasz is, amelyben a kitöltő kifejtette, hogy azért nem tartja ezt a kérdést relevánsnak, mert a hímnem jelent(het) egy általános, és így szerinte gendersemleges alanyt is.

4. ÁBRA Gendersemleges névmások és/vagy nyelv bevezetésének, használatának támogatottsága a fordítók és tolmácsok fő munkanyelvei szerint.

A kitöltők 35%-a tartózkodott: a bizonytalanságot sok esetben olyan faktorok okozzák, mint a hangzás, a megfelelő forma, a nyelv komplexitása vagy hogy a társadalom készen áll-e egyáltalán erre a lépésre. Több szakember kiemelte, hogy ha jól hangzik az adott forma, akkor támogatnák. Többen megjegyezték, hogy nem elég egy dedikáltan gendersemleges névmást kreálni, ahhoz a múlt idejű igék formáit is alakítani kell.

48 *Потому что Бог создал мужчину и женщину и я никогда не буду считать лесбиянок, гомосексуалистов и прочих извращенцев нормальными людьми. Прочитайте Ветхий завет и узнаете, что Бог сделал с ними. Сексуальные отношения между однополыми являются грехом.*

Kiemelték azt is, amennyiben ez a folyamat a nyelv természetes változásainak keretein belül következik be, akkor támogatnák.

Mindössze 22 válaszadó jelölte azt, hogy támogatná egyfajta gendersemleges névmás és/vagy nyelv használatát. Szerintük a társadalmi változásoknak a nyelvben is tükröződniük kell. Egy válaszadó azért támogatná a gendersemleges nyelvi változatokat, mivel szerinte a nemi identitás fontos része a személyiségnek, ezért lehetőséget kell adni mindenkinek arra, hogy korrekten és komfortosan beszélhessen magáról. Egy másik fordító szerint a gendersemleges névmások hiánya akadály lehet a beszélőknek, mivel így csak egyfajta bináris opozícióban tudnak gondolkodni. A hiány megszűnésével változatosabb lenne maga a nyelv is. Megemlétték azt is, hogy a gendersemleges névmások használata sokak életét lényegesen megkönnyítené, illetve használatukkal elkerülhető lenne a *misgendering* jelensége. Összefoglalásul idézem az egyik nyelvi szakember választát, amely egy mondatban összefoglalja a könnyebbségeket: „nekem könnyebb lesz fordítani, nekik pedig élni”⁴⁹.

ÖSSZEZÉS

A korpuszelemzés adatiból kiderült, a gender szó megjelenése az orosz nyelvű médiatermékekben az esetek többségében negatív konnotációval jelenik meg. Így nem volt nagy meglepetés, hogy a fordítóknek szánt kérdőív posztolása után többen kifejezték, hogy mennyire nem értenek egyet a vizsgált témával. Többen hangsúlyozták azt is, hogy erre a kérdéskörre felesleges időt pazarolni, mivel szerintük az orosz nyelv vonatkozásában értelmezhetetlen a gendersemleges kommunikáció kérdésének felvetése is. Néhányan, természetesen, támogatóan álltak az űrlaphoz, meg is osztották ismerőseik körében.

Ahogy az eredményekből is láthattuk, a gendersemleges nyelvhasználat ötlete nem aratott elsöprő sikert a megkérdezett fordítók és tolmácsok között. A nyelvi szakemberek körében érthető az ódzkodás az újfajta nyelvhasználatról, hiszen, ahogy az egyik kitöltő ki is emelte, hogy az ő feladatuk elsősorban nem egy új norma felállítása, hanem az idegen nyelvről a normatívnak számító nyelvhasználatnak megfelelően átültetni az adott információt. Esetükben egyfajta konzerváló igényről beszélhetünk. A 3. ábrán

⁴⁹ Мне будет проще переводить, а гендерно-нейтральным людям будет приятнее жить

látható, hogy az első kérdés esetében a forrásnyelvvél megegyező számú és személyű válaszok érkeztek. A második, harmadik és negyedik kérdésnél kissé átalakult a paletta. A vizsgált nyelvpárok többségénél a hím- vagy nőnemű alakok átvétele dominál: azaz a képek, vagyis külső megjelenés alapján többen konkretizálták a képeken látható személyek nemét, és az alapján választottak célnyelvi névmást és formát, amit jónak, hozzájuk illőnek ítélték meg a fordítók. Számomra ez azért meglepő, mert a kitöltők között többségben vannak (57 fő) azok, akik arra a kérdésre, hogy támogatnák-e egyfajta gendersemleges nyelv bevezetését és használatát *igennel* vagy *talánnal* feleltek. A kérdőív elemzésének eredménye mégis arra enged következtetni, hogy a nyelvi normákat tartják szem előtt. Viszont véleményem szerint azzal, hogy a nyelvi szakemberek többsége nemspecifikus fordítást adott a második, harmadik és negyedik, képpel kiegészített mondatra, pont az átadott információ mennyisége és milyensége változott. A névmás konkretizálásával éppen a lényegi információ szűnik meg létezni, méghozzá az, hogy a képen szereplő személy neme nem ismert, irreleváns vagy nem határozható meg a férfi-nő páros egyikével sem.

A fordítók és tolmácsok között tehát nincs egyetértés abban, hogy kell-e használniuk gendersemleges nyelvezetet, és ha kellene, milyen forma lenne az ideális megoldás. A nyelvbe, amelyet használunk, előbb-utóbb beivódnak a társadalom változásai is. Véleményem szerint egy nyílt párbeszéd, diskurzus tud segíteni a gendersemleges nyelvhasználat kérdéskörén is. Hogy „honosodik”-e az angol *singular they* mintájára a többszám harmadik személyű névmás- és igehasználat vagy teljesen új forma fog-e kialakulni az orosz nyelvben, azt az ilyen irányú megoldásokat életre hívni képes társadalmi igény dönti el.

References

- KRIS BELDEN-ADAMS, “ThisTheoryDoesNotExist: Historicizing and Understanding Artificial-Intelligence-Generated, Hyper-Real, Photographic Data Visualizations”, *Mezhdunarodnyi zhurnal issledovaniï kul'tur*, no. 4 (2019): 138–148.
- A. V. CYGANKOVA, «Feminitivny: vliianie grammaticheskogo roda na kognitivnoe vospriiatie» [Feminitives: The Influence of Grammatical Gender on Cognitive Perception], *lazyk: kategorii, funkcii, rechevoe deistvie*, no. 12 (2019): 220–223.
- ANGINEH DJAVADGHARYANS, “‘Please Don’t Gender Me!’ Strategies for Inclusive Language Instruction in a Gender-Diverse Campus Community”, in *Diversity and Decolonization in German Studies*, ed. REGINE CRISER, ERVIN MALAKAJ (Cham: Palgrave Macmillan, 2020), 269–282. https://doi.org/10.1007/978-3-030-34342-2_15

URSULA DOLESCHAL, SONJA SCHMID, “Doing Gender in Russian”, in *Gender Across Languages*, ed. MARLIS. HELLINGER, HADUMOD BUSSMANN (Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2001), 253–282. <https://doi.org/10.1075/impact.9.16dol>

U. DOLESCHAL, «O vzaimosviasi grammaticheskoi kategorii roda i pola» [On the Relationship between Grammatical Gender and Sex], v *Gendernye aspekty iazyka, soznaniia i kommunikacii: kollektivnaia monografiia*, red. M. V. GARANOVICH, A. A. KIRILINA (Moskva: Izdatel'skii Dom JaSK, 2022), 77–99.

N. S. DRUZHININA, A. V. POLONOVA, «O sposobah sokhraneniia gendernoi neutral'nosti pri perevode s angliiskogo iazyka na russkii iazyk» [On Methods of Preserving Gender Neutrality when Translating from English to Russian], *Molodozhnyii vestnik IrGTU*, no. 3 (2019): 147–152.

GYÖRGY FERENCZY, *Orosz nyelvtan és nyelvhasználat* [Russian Grammar and Language Use] (Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996).

M. V. GRUSHINA, «Individual'noe iazykovoie povedenie. Osobennosti adaptatsii genderno-neutral'nogo iazyka» [Individual Linguistic Behaviour: Features of Adaptation of Gender-neutral Language], v *Lingvistika i lingvodidaktika*, red. A. V. KIRILLOVA, A. V. SHURUPOVA (Orehovo-Zuevo: Gosudarstvennyi gumanitarno-tehnologicheskii universitet, 2019), 39–41.

TANIA HAMMIDI, “Unapologetically Rain: Interview with Fashion Model Rain Dove Dubilewski”, *TSQ: Transgender Studies Quarterly*, no. 1–2 (May 2016): 306–310. <https://doi.org/10.1215/23289252-3334571>

SALLY HINES, *Mi a gender? Bevezetés a XXI. századhoz* [Is Gender Fluid? A Primer for the 21st Century] (Budapest: Scolar Kiadó, 2020).

K. A. HOLSTININA, V. V. MAKSIMOVA, «Vliianie feminitivov i genderno-neutral'nykh elementov na vospriatie chelovekom real'nosti i sotsiuma» [The Influence of Femininitives and Gender-neutral Elements of Human Perception of Reality and Society], v *Aktual'nye voprosy mezhkul'turnoi kommunikatsii i zarubezhnoi literatury*, red. N. V. KORMILINA, N. JU. SHUGAEVA (Cheboksary: Chuvashskii gosudarstvennyi pedagogicheskii universitet im. I. Ja. Jakovleva, 2022), 111–116.

ÁGNES HUSZÁR, *Bevezetés a gendernyelvészetbe* [Introduction to Gender Linguistics] (Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2009).

ÁGNES HUSZÁR, ERIKA KEGYES, „Nyelvtani nem, női foglalkozásnevek és gender” [Grammatical Gender, Female Occupational Titles and Gender], *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, no. 1 (2014): 105–120.

T. O. KONOPLEVA, A. S. NOVIKOVA, «Genderno-neutral'nyi iazyk kak sredstvo realizatsii politiki gendernogo ravenstva (na primere shvedskogo iazyka)» [Gender-Neutral Language as a Means of Implementing Gender Equality Policies (Through the Example of the Swedish Language)], *Fundamental'nye i prikladnye nauki segodnia* (2017): 103–106.

ESZTER KOVÁTS, *Genderőrületek Németországban és Magyarországon* [Gender Madness in Germany and Hungary] (Budapest, Napvilág Kiadó, 2022).

A. S. LEONOVA, «Feminitivy: rod i gender v sovremennom russkom iazyke» [Femininitives: Grammatical Gender and Gender in the Modern Russian Language], *Modern Science*, no. 12–3 (2020): 102–106.

V. V. LOPATIN, I. S. ULUHANOV, «Vostochnoslavijskije iazyki. Russkii iazyk» [East Slavic Languages: The Russian Language], v *Iazyki mira. Slavijskije iazyki*, red. A. A. KIBRIK (Sankt-Peterburg: Nestor-Istoriia, 2017), 476–540.

KEVIN A. MCLEMORE, "A minority stress perspective on transgender individuals' experiences with misgendering", *Stigma and Health*, 3(1) (2018): 53–64. <https://doi.org/10.1037/sah0000070>

A nemek szempontjából semleges nyelvhasználat az Európai Parlamentben [Gender-Neutral Language in the European Parliament], *Európai Parlament*, 2018, https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/187101/GNL_Guidelines_HU-original.pdf (Last Accessed on March 28, 2023)

Z. V. SHEVCHENKO, *Slovník genderníh terminiv* [A Dictionary of Gender Terms] (Cherkasi: vidavets' Chabanenko Ju., 2020), 255.

L. A. SHLYKOVA, «Feminitivy: byt' ili ne byt'?» [Feminitives: To Be or Not to Be?], *Sovremennye problemy gumanitarnykh i obshchestvennykh nauk*, no. 5 (2020): 158–162.

OLGA STERIOPOLO, ELENA STERIOPOLO, "The division of gender", *Voprosy iazykoznanii*, no. 1 (January 2022): 59–84. <https://doi.org/10.31857/0373-658X.2022.1.59-84>

E. V. TURLOVA, A. V. ROZHNova, «Gendernye issledovaniia v lingvistike i literaturovedenii» [Gender Studies in Linguistics and Literary Criticism], *Filologicheskie chteniia* (2022): 649–654.

A. V. VASIL'CHEVA, «Problemy obucheniia rechevomu etiketu inostrannogo iazyka v usloviakh stremleniia k gendernoi neutral'nosti i feminizatsii obshchestva» [The Issues of Teaching the Speech Etiquette of a Foreign Language in Conditions of Striving for Gender Neutrality and the Feminization of Society], *Pedagogika i psikhologiya: teoriia i praktika*, no. 4 (2019): 36–41.

E. A. ZAHARCHUK, «Feminitivy v kommunikativnom prostranstve sovremennosti: osnovnye rezul'taty pilotazhnogo eksperimenta» [Feminitives in the Communicative Space of Our Time: The Main Results of a Pilot Experiment], *Teoriia iazyka i mezhkul'turnaia kommunikatsiia*, no. 1 (2022): 103–114.